

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-65>

УДК 378.758

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ ТА СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНСОРЦІУМІВ

CLUSTERING OF EDUCATIONAL SPACE BY CREATING INTERNATIONAL CONSORTIUMS

Бєбко Світлана Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет технологій та дизайну
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0687-3801>

Bebko Svitlana

National University of Technologies and Design

Стаття присвячена проблематиці створення та розвитку освітніх кластерів як новій формі взаємодії у світовому освітньо-науковому середовищі. Розглянуто передумови створення кластерів, зокрема роль глобалізації в цих процесах, яка впливає з одного боку на інтернаціоналізацію вищої освіти, а з другого продукує ризики зниження конкурентоспроможності закладів вищої освіти на світових ринках освітніх послуг. Встановлено, що інтернаціоналізація та міжнародна кооперація з іноземними закладами вищої освіти стає додатковим чинником іміджу країни та чинником конкурентності на зовнішніх ринках. Визначено переваги, можливості освітніх кластерів, зокрема створення міжнародних консорціумів, функціонування яких створює можливості, умови та механізми для гнучкого реагування на потреби освітнього ринку, координує можливості між учасниками консорціуму з метою підвищення якості освітніх послуг та входження у світове освітнє середовище.

Ключові слова: вища освіта, конкурентоспроможність, інтернаціоналізація, міжнародний консорціум, кластер, кооперація, ефективність.

Статья посвящена проблематике создания и развития образовательных кластеров как новой форме взаимодействия в мировом образовательно-научном пространстве. Рассмотрены предпосылки создания кластеров, в частности показана роль глобализации в этих процессах, которая влияет с одной стороны на интернационализацию высшего образования, а с другой продуцирует риски снижения конкурентоспособности высших учебных заведений на мировых рынках образовательных услуг. Установлено, что интернационализация и международная кооперация с иностранными вузами становится дополнительным фактором имиджа страны и фактором конкурентности на внешних рынках. Определены преимущества, возможности образовательных кластеров, в частности создание международных консорциумов, функционирование которых создает возможности, условия и механизмы для гибкого реагирования на потребности образовательного рынка, координирует возможности между участниками консорциума с целью повышения качества образовательных услуг и входения в мировую образовательную среду.

Ключевые слова: высшее образование, конкурентоспособность, интернационализация, международный консорциум, кластер, кооперация, эффективность.

The article is devoted to the issues of creation and development of educational clusters as a new form of interaction in the international educational and scientific community. The preconditions for the creation of clusters were considered, in particular the role of globalization in these processes, which affects on the one hand the internationalization of higher education, and on the other hand, it produces risks of reducing the competitiveness of higher education institutions in the world markets of educational services. It was established that internationalization and international cooperation with foreign higher education institutions is becoming an additional factor in the country's image and a factor of competitiveness in foreign markets. Increasing human capital and improving the quality of life. The advantages, possibilities of educational clusters were characterized; in particular, the creation of international consortia, the operation of which creates opportunities, conditions and mechanisms for flexible response to the needs of the educational market, coordinates opportunities between consortium members in order to improve the quality of educational services and entry into the global educational environment. Possibilities to use transnational aspects of university interaction and to form network models of their cooperation in the international educational space are considered. One such form is creation of international consortia that operate on the basis of a single concept, the

creation of opportunities, conditions and mechanisms for flexible response to the needs of the educational market, the development of coordination opportunities between participants, global markets for educational services. Cooperation within international consortia is carried out for educational and scientific purposes and will contribute to the formation of new requirements and standards for educational programs, implementation of national educational programs and educational components of the international standards of institutional partnerships. The creation of consortia also has an undeniable effect – increasing the level of access to higher education for various groups.

Keywords: higher education, competitiveness, internationalization, international consortium, cluster, cooperation, efficiency.

Постановка проблеми. Одним з ключових індикаторів розвитку сучасної епохи, епохи глобалізаційних викликів та зростаючої конкурентоспроможності, є освіта, завдяки функціонуванню та розвитку її як окремого сектору, виявляються сильні та слабкі сторони суспільства, вивчаються недоліки, переваги та протиріччя розвитку.

Глобалізація суспільства торкнулась усіх сфер життя у тому числі й освіти, що вплинуло на автономне функціонування окремих установ та інституцій. Тому входження української освіти до світового освітнього простору, інтернаціоналізація та міжнародна кооперація з закладами інших країн є чинником іміджу країни та її позиціонування як рівноправного гравця на ринку освітніх послуг. Наразі актуалізуються питання щодо розвитку міжнародного освітньо-наукового простору, різновекторного міжнародного співробітництва закладів вищої освіти (ЗВО). З метою утримання конкурентних позицій ЗВО на міжнародному ринку освітніх послуг, актуалізується питання формування освітніх кластерів, у межах яких можливе використання такої форми взаємодії та співпраці ЗВО різних країн – створення міжнародних консорціумів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку вищої освіти в умовах глобалізованого суспільства, фінансування та комерціалізації наукових досліджень, проблематикою входження до світового освітнього простору, модернізацією системи управління у вищій освіті, підвищенню якості освітнього процесу та вибору нових форм взаємодії займаються як вітчизняні так й закордонні науковці серед яких помітними є роботи Антонюк Л., Гонти О., Денисенко М., Дерій Ж., Каленюк І., Мазур І. та інші. Досліджуючи методологічні аспекти кластеризації ряд науковців доводять, що на сьогоднішній день застосування кластерного підходу є необхідною умовою для виходу з економічної кризи, відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку, досягнення високого рівня економічного зростання та конкурентоспро-

можності. Суперечності інтернаціоналізації вищої освіти між глобальним та національним вимірами місії університету, між ринковими стратегіями інтернаціоналізації діяльності навчального закладу, між орієнтацією на інтернаціоналізацію вишу та рівнем його організаційної й інтелектуальної готовності до запровадження інтернаціоналізованого курикулуму, між фінансовими вигодами конкретних вишів, що несе з собою міжнародна студентська мобільність, та соціокультурними ризиками для місцевої громади розглядають Сбруєва А. та Козлов Д. [3]. Напрямки та комплекс взаємопов'язаних інструментів стимулювання інтернаціоналізації вищої освіти України в процесі інтеграції до європейського освітньо-наукового простору вивчає Вербицька А. [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Глобальні виклики та зміна умов функціонування для ЗВО вимагає адаптації до змін та вибору форм протистояння зростаючій конкуренції на ринку освітніх послуг. Стратегування розвитку вітчизняної освіти, процеси інтернаціоналізації та глобалізації вимагають активізації переходу до вибору нових форм співпраці та взаємодії, зокрема у рамках освітніх кластерів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виявленні сутності процесу кластеризації освітнього простору, характеристики освітніх кластерів. Основне завдання статті – дослідження методологічних аспектів створення міжнародних освітньо-наукових консорціумів як проєкції створення кластерів у сфері освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система української вищої освіти активно інтегрується у світовий освітній простір, тому варто звернути увагу на той факт, що саме завдяки інтернаціоналізації, розвитку інформаційного суспільства, зростанню конкуренції на світових ринках кардинально змінюється місія ЗВО, яка орієнтується на розвиток глобального суспільства через якісну, конкурентоспроможну освіту та наукові дослідження. Нові умови існування світового співтовариства формують кардинально відмінні від

попередніх етапів розвитку ризи, яким повинен відповідати сучасний ЗВО: становлення конкурентоспроможного науково-освітнього центру міжнародного рівня; орієнтація на розвиток компетентної особистості; конкурентоспроможність випускника на світовому ринку праці; створення можливостей для професійного зростання співробітників та розвитку креативності; гарантування надання освітніх послуг, що відповідають міжнародним стандартам якості; модернізація системи управління та організації навчально-освітнього процесу; впровадження нових форм навчання та проведення наукових досліджень; широкомасштабне використання інформаційних технологій в освітньо-науковому процесі.

Постає питання, яким чином досягти цих характеристик та забезпечити ЗВО від ризиків які несе глобалізація, від наслідків пандемії для здобувачів, вчених та дослідників? Однією з форм взаємодії ЗВО може бути створення міжнародних освітньо-наукових консорціумів, які є елементами кластеризації міжнародного освітнього простору та створюються з метою реалізації проектів та програмних цілей учасників кластеру.

Фахівець у сфері конкуренції Майкл Портер визначив, що «кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій в певних областях, що конкурують, але разом з тим і ведуть спільну роботу» [2]. Глобалізація та діджиталізація усунули чинник географічної близькості як необхідний для взаємодії елементів кластеру. Сьогодні учасники кластеру можуть вести свою діяльність завдяки спільним онлайн платформам освіти та профпідготовки на віддаленій відстані, й не обов'язково бути наближеними територіально, тобто формуються нові засади для трансформації процесу навчання та обміну науковим досвідом.

Цифровий світ створює потенціал для використання Big Data та аналітичних даних для персоналізації взаємодії в освітньо-науковому просторі, але при цьому варто визначити, як змінити форми та методи здійснення освітньої діяльності, як їх масштабувати, як проводити дослідження. Розв'язання цих задач дасть змогу підвищити конкурентоспроможність національної освітньої системи та стимулювати економічне зростання. На користь кластеризації освітнього простору говорить те, що перехід до нових моделей розвитку

ЗВО стримується обмеженнями фінансового характеру, недостатньою інфраструктурою, зниженням темпів мобільності внаслідок пандемії, викликаної COVID 19. Крім того, освітні кластери дозволяють використовувати схеми кооперації ЗВО різних країн, мотиваційні механізми міжсуб'єктної взаємодії, досягти високої конкурентоспроможності послуг, що пропонуються.

Освітньо-науковий кластер – інноваційно-інституційне та добровільне об'єднання локалізованих ЗВО, що мають спільну мету, можливості та знаходяться під впливом загроз, які тісно співпрацюють з науковими установами, органами влади та управління, платформами громадянського суспільства, громадськими організаціями з метою підвищення конкурентоспроможності освітньо-наукових послуг, сприяння соціально-економічному розвитку територій, нарощуванню людського капіталу та підвищення якості життя.

Методологічні засади формування кластеру передбачають визначення ядра кластера, вертикальних та горизонтальних зв'язків, елементів інфраструктури, нормативно-законодавчого забезпечення. Основними принципами на яких функціонує такого роду кластер вважаємо наступні: пріоритетності, ресурсного забезпечення, цілісності, законності, розвитку, ефективності, корпоративної культури, комплексності та сталості.

Серед рис такого кластеру варто виділити взаємозалежність учасників; кооперація учасників; взаємодоповнення; посилення конкурентних переваг один одного; міжгалузевий характер взаємодії; генерація інновацій в освітній та науковій діяльності; постійний розвиток; продукування синергетичних та кумулятивних ефектів; комерціалізація наукових досліджень. Такі риси досягаються завдяки дії ефекту масштабу у довгостроковій перспективі. Тобто, кластери у освітньо-науковій діяльності сприяють розвитку окремих ЗВО, розвитку населених пунктів де розміщені ЗВО, дозволяють залучати інвестиції та людський капітал, дають змогу розвивати форми співпраці між публічною владою та сектором освіти. Кластери стають своєрідною платформою співпраці різних суб'єктів у напрямку освіти та наукових досліджень, надає переваги у доступі до ресурсів, які можуть спільно використовуватись, дозволяє формувати стабільну пропозицію на ринку послуг та задовольняти попит. Крім того, для ЗВО які ввійшли у кластер з'являється можливість об'єднати зусилля у пропозиції своїх послуг

та обирати маркетингові інструменти їх просування на ринку. Також перевага кластеризації освітнього поля відмічається у тому, що учасники кластеру швидко реагують на зміни через своєчасне поширення інформації. Важливість кластеру полягає також в отриманні можливостей доступу до публічних благ: наукові розробки, дослідження ринку освітніх послуг, консалтинг від експертів, робота у спеціалізованих лабораторіях та ін.

Прикладом кластеризації міжнародного освітнього простору та створення міжнародних консорціумів є реалізація програми Tempus, освітньої програми ЄС, яка мала за мету модернізацію системи вищої освіти та розширення простору для співпраці через проекти університетів. На останньому етапі реалізації програми Tempus IV, у 2007–2013 рр. фінансувались два типи проектів [5]:

1. Спільні проекти багатостороннього партнерства між ЗВО країн ЄС та країн партнерів які були націлені на розвиток, модернізацію та поширення сучасних навчальних програм, оновлення методів викладання; посилення ролі вищих навчальних закладів у суспільстві, укріплення зв'язків з ринком праці, підтримку інноваційної діяльності; створення і розширення професійних мереж, удосконалення систем управління закладами, включаючи управління фінансами, розвиток бібліотек, кадрових служб і послуг для студентів, обмін кращим досвідом тощо.

2. Структурні проекти, які направлені на модернізацію системи вищої освіти на національному рівні, а саме: вироблення національної політики, розвиток системи вищої освіти в цілому з метою наближення до європейських стандартів. Такі заходи передбачали: реформування системи врядування, збільшення автономії вищих навчальних закладів; запровадження системи забезпечення якості; розвиток системи кваліфікацій; розроблення нормативно-правового забезпечення на підтримку реформ у сфері вищої освіти; розвиток і нарощування інституційної, адміністративної та експертної спроможності для прискорення реформування освітньої сфери в світлі запровадження положень Болонського процесу; збільшення суспільної підтримки реформ, розширення кола їх прихильників та учасників; пропагування реформ через організацію міжнародних, національних і регіональних конференцій та семінарів.

З 2014 р. Європейським Союзом було відкрито нову освітню програму ЄС – Еразмус+, яка підтримує проекти співпраці, заходи

мобільності, професійної підготовки. Амбітні цілі даної програми мають за мету удосконалення навичок до працевлаштування студентів, сприяння конкурентоздатності економіки, якості викладання та навчання, модернізація системи вищої освіти, розвиток освітнього потенціалу, орієнтація на міжнародний вектор у програмі, підтримка Болонського процесу.

У межах кластеру виникають додаткові можливості використовувати транснаціональні аспекти взаємодії університетів та формувати мережеві моделі їх співпраці у міжнародному освітньому просторі. Однією з таких форм є створення міжнародних консорціумів які функціонують на базі єдиної концепції, створення можливостей, умов та механізмів для гнучкого реагування на потреби освітнього ринку, розвитку координаційних можливостей між учасниками.

Мета освітньо-наукового консорціуму – об'єднання зусиль провідних ЗВО різних країн задля впровадження кращих освітніх практик, поширення сучасних освітніх програм, комерціалізація наукових досліджень, представлення інтересів учасників на національному та світовому ринках освітніх послуг. Завдяки створеним консорціумам формується модель спільної поведінки ЗВО, реалізації спільних освітніх та наукових проектів, програм мобільності здобувачів вищої освіти та професорсько-викладацького складу.

Створення міжнародних консорціумів базується на принципах які закладено у Magna Charta Universitatum, Лімській декларації «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів», Ерфуртській декларації «До відповідального університету двадцять першого століття», Болонській декларації, Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, національних нормах у сфері вищої освіти, зокрема положеннях Закону України «Про вищу освіту» та ін.

Співпраця у рамках міжнародних консорціумів здійснюється з освітньо-науковою метою та сприятиме формуванню нових вимог та стандартів до освітніх програм, імплементацію у національні освітні програми міжнародної компоненти та освітніх стандартів, розвитку інституційного партнерства. Створення консорціумів також має незаперечний ефект – підвищення рівня доступності вищої освіти для різних груп населення (табл. 1).

Врахування чинників впливу як внутрішнього так й зовнішнього середовища, орієнтація на різні підходи та вимоги інтернаціоналіза-

Таблиця 1

Методолого-практичні аспекти створення міжнародного освітнього консорціуму

Засади інтернаціоналізації	Підходи	Чинники впливу	
Нормативно-правові Організаційні Процесуальні	Академічний Програмний Компетентісний Мотиваційний Моніторинговий	Розвиток Індустрії 4; Розвиток економіки знань; Діджиталізація усіх сфер життя; Глобалізаційні перетворення та виклики; Розвиток полікультурного середовища; Масовізація освіти; Розвиток міжнародного освітнього простору;	
Виділення зони інтересів та спеціалізації Реалізація спільних проектів Міжнародні освітні програми Створення віртуальних кафедр Міжнародна акредитація освітніх програм Запровадження міжнародних освітніх стандартів			
Організаційна структура міжнародного освітнього консорціуму			
Центральний орган управління	Національні (регіональні) органи управління	Заклади вищої освіти Наукові установи Агенції Органи влади та управління	Тематичні групи: – освіта; – наука; – мобільність;

Джерело: розроблено автором

ції освітнього середовища, концептуалізація зон інтересів та впливу дозволить у рамках консорціуму ефективно використовувати ресурси, у тому числі людські, сприяти системному реформуванню та модернізації освітнього середовища, поліпшити економічний стан членів консорціуму, покращити рівень комунікації науковців та здобувачів вищої освіти, що в умовах COVID-19 є актуальною проблемою. Консорціум дає додаткову змогу підвищувати компетентність для різних груп стейкхолдерів через спільну діяльність та обмін досвідом, можливість апробації отриманих освітніх та наукових результатів та позитивних практик. У запропонованій моделі ефективність консорціуму уможливується за наявності актуального системного забезпечення, зокрема законодавчо-правового, інституційного, організаційно-методичного, інформаційно-комунікаційного, кадрового та фінансово-економічного.

Висновки. Розвиток системи вищої освіти сьогодні – багатоаспектний процес, завдяки успішній реалізації якого відбувається нарощування людського капіталу, вирішуються

соціально-економічні проблеми, досягаються цілі сталого розвитку через набуття та розвитку компетенцій здобувачами вищої освіти. Розв'язання окреслених задач стає можливим за умов вибору нових форм співпраці у галузі вищої освіти, а саме завдяки інтернаціоналізації, міжнародній кооперації. Таким формам сприяє кластерна форма взаємодії між закладами вищої освіти різних країн, наукових лабораторій, бізнесу, урядових та неурядових інституцій. Кластеризація освітнього простору на сучасному етапі може розглядатись як форма, завдяки якій досягається конкурентоспроможність у галузі. Особливого значення це набуває в умовах загострення глобалізаційних викликів та зростання конкуренції на світових ринках ресурсів, послуг, капіталу. Вважаємо, що кластерні форми у глобальній економіці стають новим форматом переходу до системи економічних відносин у сфері вищої освіти та освітньо-наукових послуг, а також одним з вирішальних факторів інноваційного розвитку та зростання ролі вітчизняних закладів вищої освіти у використанні національних конкурентних переваг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицька А.В. Міжнародний ринок освітніх послуг: сучасні тенденції та їх вплив на конкурентоспроможність національної економіки. *Управління розвитком*. 2018. № 1(191). С. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2018_1_4
2. Портер М. Конкурентна перевага. Як досягти стабільно високих результатів. Київ : Наш формат, 2019.

3. Сбруєва А., Козлов Д. Інтернаціоналізація як драйвер розвитку інноваційної системи університету. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 6(60). С. 71–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_6_10

4. Derii Zh., Zosymenko T., & Zhurba I. (2017). Methodological providing of the development cluster policy. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(10), 49–54. doi: 10.25140/2410-9576-2017-1-2(10)-49-54

5. Темпус IV (н.д.). URL: <https://erasmusplus.org.ua/tempus-iv.html>

REFERENCES:

1. Verbytska A.V. (2018). Mizhnarodnyi rynek osvithnikh posluh: suchasni tendentsii ta yikh vplyv na konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky. *Upravlinnia rozvytkom*, 1(191), 11–18. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2018_1_4 (in Ukrainian)

2. Porter M. (2019). *Konkurentna perevaha. Yak dosiahty stabilno vysokykh rezultativ*. Kyiv: Nash format. (in Ukrainian)

3. Sbruieva A., & Kozlov D. (2016). Internatsionalizatsiia yak draiver rozvytku innovatsiinoi systemy univertsytetu. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 6(60), 71–87. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_6_10 (in Ukrainian)

4. Derii Zh., Zosymenko T., & Zhurba I. (2017). Methodological providing of the development cluster policy. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(10), 49–54. doi: 10.25140/2410-9576-2017-1-2(10)-49-54

5. Tempus IV (н.д.). Retrieved from: <https://erasmusplus.org.ua/tempus-iv.html>